

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin Moșincă
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea - 2020

Cartea Mea e și a Ta!

ISSN 2734-6889
ISSN-L 2734 -6889

BERTHELOT ȘI ROMÂNIA

Prof. Dr. Dumitru PREDA

Rezumat: În momentele de aspre încercări din toamna anului 1916, sosirea Misiunii militare franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot, a însemnat un important sprijin moral, politic și material pentru poporul român. Prezența Misiunii Berthelot timp de 18 luni pe frontul român al Întregirii avea să evidențieze vechile sentimente și relații de prietenie și solidaritate dintre cele două națiuni înrudite, română și franceză; totodată, reîntoarcerea bravului ofițer în țara noastră, în fruntea forțelor aliate ale Antantei din România și Rusia Meridională, în noiembrie 1918, în condițiile reintrării armatei române în Marele Război și rolul jucat de acesta în noul context de ample prefaceri istorice din regiune, contribuția sa la apărarea, consolidarea și recunoașterea internațională a Statului român unit, independent și suveran îl înscruie, fără tăgadă, în Pantheonul eroilor generației Marii Uniri a Românilor.

Generalul Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze din România în timpul Primului Război Mondial, a devenit o figură legendară în țara noastră¹. Și aceasta pentru că, prin faptele sale, el a știut să întruchipeze într-o singură persoană două idealuri – cel francez și cel român – și să contribuie, astfel, la

¹ O recentă excelentă sinteză la Constantin I. Stan, *Generalul Henri M. Berthelot și Românii*, ed. a II-a, Paideia, București, 2018. Asupra personalității generalului și activității sale în România, vezi îndeosebi la Michel Roussin, *La Mission militaire française en Roumanie pendant la Première Guerre mondiale*, 2 vol., Paris, 1972; Glenn E. Torrey (ed.), *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondance 1916-1919*, Boulder, New York, 1987, p. IX-XLV (Biographical Introduction); *Generalul H.M. Berthelot. 80 de ani după Misiunea franceză în România/ Général H.M. Berthelot. 80 ans après la Mission française en Roumanie*, ed. Paul Cernovodeanu, București, 1996; Dumitru Preda (coord.), Neculai Moghior, Tiberiu Velter, *Berthelot și România/Berthelot et la Roumanie*, Univers Enciclopedic, București, 1997; Gheorghe I. Florescu (ed.), *General Henri Berthelot. Jurnal și corespondență 1916-1919*, Cronica, Iași, 1997, p. 11-56 (studiul biografic), ed. a II-a, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000; Jean-Noël Grandhomme, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918)*, SHAT, Vincennes, 1999; Glenn E. Torrey, *Henri Mathias Berthelot: Soldier of France, Defender of Romania*, Iași, Oxford, Portland, 2000; Gheorghe Nicolescu, *Relații româno-franceze în anii Primului Război Mondial (Misiunea H.M. Berthelot în România)*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2005; Aurel V. David, *Generalul Berthelot – Un francez cu inimă de român*, în *Studii de istorie a înălțării și declinului nației românești*, București, 2006, p. 449-476; Jean-Noël Grandhomme, *Henri Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la stratégie globale*, ECPAD, 2011. O ediție recentă a volumului profesorului Glenn E. Torrey, în limba română, a fost publicată de Editura Militară: *Generalul Henri Berthelot. Memorii și corespondență 1916-1919*, București, 2012. Academia Română l-a omagiat în sesiunea organizată la 14 iunie 2018, în prezența Doamnei Michèle Ramis, Ambasador al Republicii Franceze: *100 de ani de la Marea Unire. Contribuția Franței și a Misiunii Militare Franceze condusă de Generalul Henri Mathias Berthelot la refacerea, dotarea și instruirea Armatei Române în Primul Război Mondial*; apoi în iulie 2018, la conacul din comuna care-i poartă numele (jud. Hunedoara), unde s-a desfășurat o sesiune de comunicări, urmată de vernisarea expoziției *Generalul Henri Mathias Berthelot pe frontul românesc (1916-1918)*, cu sprijinul Muzeului Militar Național, prezentarea întregului poștal *General Berthelot* emis de Romfilatelia și a filmului documentar *Francezii și românii în Marele Război*, realizat de Marcela Feraru. O medalie jubiliară, prin grija Fundației culturale Bartoc, avea să fie conferită unor personalități din cele două țări. Una din ultimele manifestări dedicate ilustrului comandant francez, prieten al Țării noastre, a fost conferința susținută de mine la Institutul de Studii Politice din Lyon, în ziua de 3 iunie 2019, cu participarea strănepotului generalului, profesorul Jean-Claude Dubois și ai altor urmași ai membrilor Misiunii Berthelot.

izbânda lor. Așa cum avea să sublinieze Ioan Bianu, președintele Academiei Române, în 1932, „virtuțile lui s-au revărsat cu frățască iubire asupra patriei și neamului nostru”².

Prezența Misiunii Berthelot timp de 18 luni în România, începând cu 2/15 octombrie 1916, a însemnat un important sprijin moral, politic și material pentru războiul de eliberare și întregire declanșat în vara aceluiași an de armata și națiunea română. Decizia Franței de a trimite pe frontul român o misiune militară, ca urmare a cererii exprimate de guvernul Brătianu, fusese luată din luna septembrie 1916. Formată din oameni temeinic pregătiți profesional, curajoși, pătrunși de simțul datoriei, cu o bogată experiență de luptă, Misiunea l-a avut în frunte, de la început pe generalul Berthelot. Potrivit caracterizării transmise la București, acesta reunea „*un ansamblu excepțional de cunoștințe de stat-major unite cu practica războiului modern*” și se bucura de încrederea absolută a comandantului-șef francez, generalul Joseph J.C. Joffre, al cărui loțiitor eminent fusese în timpul hotărâtoarei bătălii de pe Marna, din toamna anului 1914.

S-a născut la 7 decembrie 1861, la Feurs, în departamentul Loirei, în familia unui căpitan de jandarmi din Nervieux³. Nu i-a fost niciodată rușine de originea sa modestă și va avea în firea sa multe trăsături caracteristice ale țăranului din Burgundia. După temeinice studii clasice gimnaziale și liceale, urmase cursurile celebrei Școli militare de la Saint-Cyr (1881-1883) absolvite cu distincție. Tânăr sublocotenent de infanterie, la cererea sa, fusese repartizat în trupele coloniale din Algeria; apoi va pleca în Indochina, fiind numit comandant al unui post de graniță. Aici s-a distins prin decizie și stăruință în executarea misiunilor, fiind citat pe armată. Reîntors în țară în 1887, Berthelot absolvea cu succes Școala Superioară de Război din Paris, doi ani mai târziu intrând în corpul de stat-major în cadrul Statului Major General francez. Aici calitățile native și puternica sa personalitate s-au întărit prin studii serioase, valorificate, mai târziu, în anii Primului Război Mondial.

Nu s-a căsătorit niciodată, dedicându-se educației nepotului său de frate, Georges, rămas orfan de mic. Toți cei care l-au cunoscut i-au apreciat omenia, căldura sufletească și camaraderia.

Dotat cu o mare putere de gândire și cu o inteligență vie – după cum îl caracteriza însuși Joffre –, Berthelot avea un înalt simț al datoriei și al disciplinei, dublat de un optimism tonifiant, chiar în clipele cele mai dramatice, redând astfel încrederea colaboratorilor și subordonaților săi. Toate aceste calități aveau să-l impună în Marele Război și mai ales în misiunea pe care a îndeplinit-o pe frontul român, probabil cea mai strălucită etapă a lungii și bogatei sale cariere ostășești.

Iată cum îl descrie unul dintre apropiații săi colaboratori și prieteni români, generalul Radu R. Rosetti: „*Ca fizic, o namilă de om, atât de înalt – încât nu se băga de seamă cât de gros era și atât de gros încât înălțimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporție cu talia sa era și pofta sa de mâncare neegalată, după cunoștința mea, decât de aceea a generalului [Traian] Moșoiu... Un cap mare, rotund, cu ochi albaștri și un mic barbișon, completeau înfățișarea sa. Atât mâinile cât și labele picioarelor erau foarte mari [...] Era înzestrat cu o memorie fenomenală și cu o judecată rece. Muncitor, era de o meticulozitate deosebită și cerea precizie în toate [...] Subșef de stat-major al lui Joffre însărcinat în special cu operațiile, la începutul războiului din 1914, trecuse la comanda unei divizii și apoi a unui corp de armată dovedind destoinicie și tenacitate*”⁴ în bătăliile din Champagne (1915) și mai ales de la Verdun (1916).

Berthelot, au recunoscut contemporanii, avea să ne fie un real și prețios colaborator, fără a înceta să pună la inimă cauza țării sale. Scopul misiunii sale (misiuni similare au mai fost trimise în Serbia și Rusia) era astfel definit prin Ordinul din 28 septembrie 1916⁵: 1. Generalul Berthelot va reprezenta pe

² Cf. Academia Română, *Ședința solemnă pentru comemorarea unui an de la moartea generalului Henri M. Berthelot*, 29 ianuarie 1932, Monitorul Oficial, Imprimeria Națională, București, 1932, p. 13. Cu aceeași ocazie, Generalul Radu R. Rosetti, la acea dată membru corespondent, avea să rostească, de asemenea, un sensibil elogiu memoriei distinsului dispărut. *Ibidem*, p. 5-13.

³ Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT), fonds privé Berthelot, 1 K77. Pentru o biografie a generalului, vezi la Jean-Claude Dubois, *Général Henri-Mathias Berthelot. Souvenirs de la Grande Guerre. Notes extraits de mon Journal de Guerre*, p. 23-35. Este ediția completă a memoriilor sale publicată la Éditions des Paraiges, Metz, în anul 2018 (cu o prefață de Jean-Noël Grandhomme, cel mai autorizat exeget al său).

⁴ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ed. Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997, p. 134-135.

⁵ Glenn E. Torrey, *General Henri Berthelot and Romania*, p. XV. Cf. Victor Pétin, *Le drame roumain 1916-1918*, Paris, 1932, p. 18-20.

3

lângă MCG român pe Generalul Joffre, tratând în numele acestuia și potrivit instrucțiunilor sale „toate problemele interesând războiul de coaliție dus în prezent împotriva Puterilor Centrale și a aliaților lor”. 2. El urma să țină la curent MCG francez asupra situației materiale și morale a armatei române, asupra operațiilor în curs, ca și a proiectelor sale de manevră; totodată, el trebuia să asigure legătura necesară între Înaltul Comandament român și generalul Maurice Sarrail, comandantul-șef al Armatei aliate de la Salonic, Misiunea militară franceză din Rusia și Stavka rusă. 3. Generalul Berthelot era pus la dispoziția Înaltului Comandament român în funcția de *consilier tehnic*, în timp ce 4. Rolul ofițerilor francezi⁶ urma să fie stabilit de comun acord cu Statul Major General român.

Inițial, Misiunea Berthelot, care părăsea teritoriul Franței la 1 octombrie 1916, avea să fie alcătuită din 21 ofițeri. După ce au traversat Marea Britanie, Marea Nordului, Norvegia, Suedia și Finlanda, aceștia au ajuns la 9 octombrie la Petrograd, fiind primiți de Țarul Nicolae al II-lea, de președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Afacerilor Străine, Boris Vl. Stürmer, ca și de principalele autorități militare, în frunte cu generalul Mihail V. Alekseev, șeful Statului Major rus. Generalul Berthelot sesiza cu această ocazie o anumită iritare a Comandamentului Suprem țarist față de prezența Misiunii franceze în România⁷. Convingerea sa că dificultățile cooperării ruso-române vor dăuna efortului militar aliat în Răsărit era accentuată chiar în momentul despărțirii de generalul Alekseev, acesta indicându-i că singura linie de apărare posibilă pentru români nu putea fi decât *cursul Siretului!*, trasând pe harta sa o linie lată albastră de la Galați la Carpații Orientali și până la limita Bucovinei.

Stupefiat, el și-a păstrat calmul, căutând în lunile următoare, prin convorbiri cu factorii responsabili ruși, prin rapoarte trimise la Paris și prin sfaturi competente către autoritățile române, să aducă o îmbunătățire și o eficiență sporită în relațiile dintre Rusia și România.

Pășind pe pământul țării noastre la 2/15 octombrie, pe peronul gării din Iași fiind „bombardat de flori”, și primit a doua zi la gara Periș (unde era sediul MCG) de înaltele oficialități române, Berthelot va acționa cu energie în scopul impulsiei rezistenței românești în fața amplei contraofensive a Puterilor Centrale. „Din prima zi – avea să noteze experimentatul comandant – *m-am convins că trebuie să acționez repede. Trebuie să oprim peste tot ideea de retragere, să apărăm cu înverșunare, chiar pe frontieră, pământul național*”⁸.

Vizitele pe front, contactul cu comandanții și cu ostașii români i-au arătat situația și nevoile reale ale frontului ce trebuia apărat. Cu toate insuccesele înregistrate în campania din toamna lui 1916, Berthelot și-a afirmat neîncetat încrederea în armata română, iar ofițerii și soldații francezi (peste 1 500 în februarie 1917), împărțind umăr lângă umăr primejdiile luptelor cu camarazii lor români, mai târziu înfruntând și flagelul epidemiilor din iarna anului 1917, s-au putut convinge de vrednicia, de curajul și de abnegația acestora. La rândul lor, aceștia au găsit în camarazii lor francezi oameni pricepuți, bravi și destoinici. Asperitățile, inerente oricărui început, generate și de atitudinea mai distantă uneori, de superioritate a ofițerilor francezi, aveau să dispară curând, consolidându-se în schimb o exemplară frăție de arme între români și francezi, pecetluită prin jertfa de sânge comună.

Bătălia de la „porțile” Bucureștilor, de la sfârșitul lunii noiembrie 1916, a fost o probă elocventă a colaborării Misiunii militare franceze cu Secția Operațiilor din Marele Cartier General român; această acțiune a clătinat pentru un moment planurile armatelor inamice care invadaseră dinspre vest și dinspre sud țara⁹. Dar, apatia aliatului rus și o întâmplare nefericită – capturarea unor documente operative de

⁶ Într-o notă telegrafică a atașatului militar român la Paris, transmisă Ministerului de Război, la București, se specifica: „membrii Misiunii militare franceze, trimiși în România, au fost aleși personal de comandantul suprem al armatei franceze [...] Această misiune aleasă e compusă din ofițeri care părăsesc funcțiuni sau comandamente importante [...] majoritatea [...] au avut misiuni importante la trupă sau la statul-major în timpul marilor bătălii date pe frontul francez”.

⁷ Glenn E. Torrey, *op.cit.*, p. 5. Asupra circumstanțelor sosirii Misiunii Berthelot în România, vezi la Dumitru Preda, *La Roumanie et l'Entente. Les avatars d'une petite puissance dans une guerre de coalition 1916-1917*, Cavallioti, Bucarest, 2017, p. 107-117.

⁸ *Ibidem*, p. 8.

⁹ Vezi, de exemplu, comentariile Colonelului C. Drăgănescu, *Privire generală asupra conducerii și execuției operațiunilor în Bătălia de pe Argeș și Neajlov, 12-20 noiembrie 1916*, în revista „România Militară”, An LXXVIII, nr. 8-9/august-septembrie 1941, p. 61-91 și nr. 10/octombrie 1941, p. 3-34. Pe larg, desfășurarea marii bătălii, vezi la Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916-1919*, ed. Costin Kirițescu, Mircea N. Popa și Lucia Popa, vol. 1, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 487-512.

către inamic – au făcut ca situația strategică să nu poată fi, totuși, restabilită. Pierderea Capitalei, retragerea spre Moldova continuă să rămână episodul cel mai tragic al războiului României.

În acele momente, în care însăși soarta statului român independent era pusă în joc, când două treimi din teritoriul național se aflau sub ocupația inamică, prezența Misiunii Berthelot a însemnat un factor de întărire a poziției guvernului român în raporturile cu Rusia¹⁰. Susținând ideea continuării rezistenței pe propriul teritoriu și a refacerii aici, în colțul liber al Moldovei, a forțelor armate române, generalul Berthelot va avea serioase conflicte cu Comandamentul rus, fiind acuzat chiar de a fi „mai român decât românii”. În realitate, așa cum a afirmat fostul său șef de stat-major, colonelul Victor Pétin, francezii nu erau mai români decât românii, ci susțineau energic, prin acțiunea lor, interesele franceze pe frontul de Est¹¹. Iar aceste interese ale Franței nu erau numai de moment, ci vizau dezvoltarea relațiilor cu România pe toate planurile, implicit dobândirea unui rol și a unui loc preferențial în afacerile externe postbelice ale acestuia.

Subliniind că „este de cel mai mare interes pentru Coaliție ca armata română să se reconstituie cât mai rapid și să prezinte cea mai mare valoare militară posibilă”¹², Înalțul Comandament francez avea să intervină energic cu toate că a căutat să menajeze susceptibilitățile aliatului rus, pentru menținerea și întărirea Misiunii Berthelot, considerând că aceasta era singura soluție care putea să ducă la un rezultat pozitiv în procesul de refacere a armatei române.

Aprecierile și încrederea acordată de Franța aliatei sale, având la bază rapoartele și activitatea lui Berthelot și ale ministrului de Saint-Aulaire¹³, precum și constatările și susținerea ministrului socialist al Armamentului, Albert Thomas, în urma vizitei pe frontul român în mai 1917¹⁴, se vor dovedi corecte, tocmai, România fiind elementul care a salvat interesele Antantei în Est, în 1917, în condițiile dezangajării armatei ruse sub impactul revoluției.

Rămas consilier al Suveranului României, comandantul de căpetenie al frontului român, Generalul Berthelot a jucat un rol eminent în opera de reorganizare a forțelor de rezistență românești, ceea ce a condus la întărirea sentimentului independenței naționale și a încrederii în efortul de păstrare a României pe harta politică a Europei¹⁵. În acest efort general, colaborarea sa cu generalul Constantin I. Presan, șeful Marelui Cartier General (din decembrie 1916) s-a dovedit eficientă și pilduitoare pentru ansamblul de raporturi ale Misiunii sale cu armata română. Trebuie să menționez, în acest cadru, buna relație și loialitatea noului comandant al forțelor ruse din România, generalul Dmitri G. Șcerbacev.

Sub atenta grijă a Comandamentului național și cu susținerea consecventă a Misiunii Berthelot, apărută de prezența celor peste o jumătate de milion de militari ruși, armata română a biruit vitregiile de tot felul și, invulnerabilă la propaganda bolșevistă defetistă, s-a reorganizat într-un timp record. Factorul principal al acestui proces complex a fost soldatul român, „unul din miracolele acestui război”, elogiat de însuși Berthelot. Acesta, pentru prețioasele sale servicii, ca și pentru dragostea arătată oștirii române, era declarat, în ședința solemnă a Parlamentului de la Iași, la 21 mai 1917 „cetățean de onoare al României”¹⁶.

Marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz din vara anului 1917 aveau să-l găsească pe General și pe membrii misiunii sale împreună cu camarazii români, îndeplinindu-și datoria cu un curaj și

¹⁰ Dumitru Preda, *Generalul Berthelot, reorganizarea armatei române și relațiile româno-ruse în 1916-1917*, în vol. *Generalul H.M. Berthelot. 80 de ani după Misiunea franceză în România*, Editura Universității din București, București [1997], p. 21-27.

¹¹ Général Pétin, *Le drame roumain 1916-1918*, Payot, Paris, 1932, p. 149-150.

¹² AN-B, fond *Microfilme Franța*, rola 177, c. 354; Dumitru Preda, *Reorganizarea armatei române – moment hotărâtor în obținerea marilor victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice a Academiei Române, Seria IV, tom XII (1987), București, 1990, p. 95-102. Pe larg, vezi la Colonel Ion Giurcă, *1917. Reorganizarea armatei române*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999.

¹³ Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Flammarion, Paris, 1953, passim.

¹⁴ *La Roumanie et la Guerre. Conférence de M. Albert Thomas... le 29 avril 1919*, p. 7 (*J'ai fait le voyage de Roumanie. J'ai assisté à la renaissance, à la résurrection de l'armée roumaine. Jamais, peut-être, il ne m'arrivera de voir un pareil événement*).

¹⁵ Dumitru Preda, *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea țării 1916-1920*, Editura Academiei Române, Editura Militară, București, 2019, p. 70 și urm.

¹⁶ „Desbaterile Adunării Deputaților”, sesiunea 1916-1917, nr. 18, ședința din 21 mai 1917, p. 150-151; „Monitorul oficial”, partea I, nr. 92 din 19 iulie/1 august 1917, p. 933.

devotament demn de națiunile cărora le aparțineau. Jertfa comună de sânge va consolida și mai mult legăturile dintre cele două țări și popoare. Într-o telegramă transmisă de generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei 1 române, șefului Misiunii franceze, se spunea: „Țin să vă exprim întreaga mea recunoștință pentru serviciile făcute României de acești bravi ofițeri ai Misiunii franceze, demni de aceia care câștigă în acest moment victoria de la Verdun”¹⁷.

Încercările pentru România și poporul român au continuat și s-au amplificat pe fondul defecțiunii Rusiei, sub impactul revoluției bolșevice. Izolată complet de aliații săi, aflată la cheremul inamicilor din Quadrupla Alianță, România a fost nevoită să semneze preliminariile unei păci vremelnice, dar înrobitoare. În aceste circumstanțe, Misiunea Berthelot a trebuit să părăsească teritoriul românesc. În seara de 9 martie 1918, pe peronul gării ieșene, Berthelot și ostașii săi aveau să fie copleșiți de sentimentele autorităților române și ale mulțimii care i-au petrecut în acordurile „Marseillezei” și ale Imnului național român. În semn de afecțiune, parlamentarii români i-au oferit un exemplar al Bibliei din 1688 a domnitorului Șerban Cantacuzino. Profund emoționat la citirea adresei oficiale care însoțea cartea, cu lacrimi în ochi, generalul nu a putut să răspundă decât: „Franța nu va permite îngenunchierea României”. Luându-și rămas bun, de pe scara trenului, el și-a exprimat speranța că după noaptea tragică va răsări și soarele izbânzii¹⁸.

Evenimentele care au urmat în toamna aceluiași an i-au îndreptățit speranțele: în noiembrie 1918, în condițiile ofensivei Antantei și remobilizării armatei române acționând alături de vechii săi aliați, Berthelot avea să revină în fruntea Armatei de Dunăre și să contribuie la eliberarea României și la consolidarea operei de unitate națională, desăvârșită la 1 decembrie 1918¹⁹.

În acea zi de duminică, în semn de mare onoare, generalul avea să-i însoțească călare, la dreapta lor, pe Regele Ferdinand I și Regina Maria, care își făceau reintrarea în Capitală, după doi ani de absență. De pe balcoane, de la ferestrele împodobite cu drapelele românești, franceze și britanice, italiene și americane, de la tribunele improvizate și de pe trotuare o ploaie de flori cădea asupra cortegiului și trupelor române și aliate, „o nemaivăzută manifestație” ce exprima sentimentul sincer, liberator și de mândrie, care cuprinsese în acele clipe întreg orașul. A doua zi, el îi scria cumnatei sale Louise: „Entuziasmul a fost copleșitor [...] Soarele era în inimi. O mulțime imensă străjuia în șiruri largi ... Călea Victoriei [...] Defilarea a fost superbă, în special cea a trupelor franceze, care s-au prezentat remarcabil și au fost primite cu ovații fantastice; va fi o amintire deosebită pentru soldații noștri, care vor vorbi despre asta multă vreme. [...] Ofițerii l-au proclamat pe Rege mareșal și acesta, la rândul său, mi-a oferit Marea Cruce a Ordinului «Mihai Viteazul». Eu – adăuga cu mândrie Berthelot – sunt primul titular”²⁰.

La sfârșitul anului 1918, acum în calitate de comandant al forțelor aliate ale Antantei din România și Rusia meridională, experimentatul ostaș se deplasează într-o vizită oficială de cunoaștere a situației *de facto* în teritoriile românești de dincolo de Carpați, unde în urma „armistițiului” de la Belgrad (13 noiembrie 1918)²¹, care stabilise o linie provizorie demarcațională pe cursul Mureșului, se menținea o atmosferă extrem de confuză și tensionată.

Noul context internațional, așa cum am evidențiat în volumul *În apărarea României Mari* (1994), ca și recent în sinteza *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile armatei române pentru întregirea țării 1916-1920* (2019), avea să impună conducerii românești, concomitent cu continuarea demersurilor diplomatice vizând anularea „armistițiului”, accelerarea preparativelor militare, precedându-se la o

¹⁷ Cf. Dumitru Preda (coord.), *Berthelot și România/Berthelot et la Roumanie*, p. 25. Despre desfășurarea luptelor și contribuția Misiunii Berthelot, vezi la Dumitru Preda, Nicolae Ciobanu, *Bătălia de la Mărășești 24 iulie/6 august- 21 august/3 septembrie 1917*, Editura Militară, București, 2017, passim.

¹⁸ Vezi unele detalii și comentarii la Gheorghe I. Florescu, prefața la *General Henri Berthelot. Jurnal și corespondență 1916-1919*, p. 38-43; Constantin I. Stan, *op.cit.*, cap. III (cu bibl.). Pe larg, vezi la Jean-Noël Grandhomme, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918)*, passim.

¹⁹ Dumitru Preda (coord.), Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994, passim.

²⁰ *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondance 1916-1919*, ed. Glenn E. Torrey, p. 193-194.

²¹ Bogdan Krizman, *The Belgrade Armistice of 13 November 1918*, în „The Slavonic and East European Review”, vol. XLVIII, no 110/1970, p. 67-87; Dumitru Preda (coord.), *În apărarea României Mari...*, p. 37-38.

înaintare treptată și sistematică a forțelor sale armate în teritoriile revendicate, mai întâi până pe linia Mureșului, operație executată cu avizul Comandamentului aliat. Acțiunea se va desfășura în condițiile în care încercarea de a găsi o rezolvare pașnică a problemei suveranității românești în provinciile în care până atunci fuseseră sub dominația austro-ungară s-a lovit de poziția inflexibilă a guvernului Károlyi de a nu renunța la integritatea teritorială a așa-zisei „Ungarii istorice” și a se opune violent voinței majorității absolute a populației exprimată categoric la 1 decembrie 1918. Vizita întreprinsă de generalul Franchet d’Espèrey, comandantul Armatei aliate de Orient, la București și discuțiile purtate de acesta cu generalii Presan și Berthelot (9-13 decembrie), au fost lămuritoare pentru urgentarea acțiunii, astfel că, la 24 decembrie (stil nou) cea mai mare parte a Transilvaniei propriu-zise se afla sub stăpânire românească.

Iată deci împrejurările în care, la 25 decembrie 1918, generalul Berthelot părăsea capitala României, deplasându-se pe itinerariul Pitești-Slatina-Craiova-Turnu Severin-Orșova, de unde își continua drumul prin Mehadia-Domașnea-Caransebeș-Lugoj, până la Timișoara, unde purta convorbiri cu comandanții militari sârbi, cu autoritățile locale maghiare și reprezentanți ai românilor. Apoi prin Deta-Vârșeț-Alibunar ajungea la Panciova, de unde se îmbarca pe un vas, fiind în seara de 27 decembrie oaspetele Belgradului; după întâlniri cu voievodul Mišić, precum și cu șefii aliați, generalul francez Henrys, respectiv amiralul englez Troubridge, era primit de prințul Alexandru, fiind însoțit de ministrul Franței în Serbia.

La 28 decembrie, el a revenit la Timișoara și s-a îndreptat spre seară la Szeged: întâlniri cu reprezentanți aliați și factori locali, inclusiv cu trimisul guvernului Károlyi al Ungariei.

A doua zi, la 29 decembrie, Berthelot era întâmpinat cu mult entuziasm de consiliul, garda și locuitorii români din Arad, de față fiind prezente și autoritățile locale maghiare; incidentele grave soldate cu morți și răniți, provocate de elementele extremiste maghiare, chiar pe timpul șederii generalului în oraș, l-au determinat pe acesta să ordone neutralizarea lor și ocuparea imediată a Aradului de către trupe franceze. Vizita avea să urmeze ruta Arad-Oradea-Debrecen-Carei, iar pe 30 decembrie Satu Mare-Baia Mare-Dej-Bistrița, în fiecare localitate având scurte întâlniri cu reprezentanți ai administrației și consiliilor naționale locale. La 18/31 decembrie pleca din Bistrița spre Dej-Gherla, poposind la Cluj, unde „o mulțime imensă coborâtă din munți” (circa 50 000 de țărani din împrejurimi) l-a întâmpinat într-o atmosferă de sărbătoare; o sabie de onoare, ce aparținuse baronului, luptător de la 1849, Ilie Măcelariu, i-a fost oferită în semn de prețuire pentru atitudinea sa din timpul războiului în favoarea unității românești. Convorbirile cu autoritățile ungare și cu fruntașii românilor, precum și cu ofițerul delegat al șefului Misiunii franceze în Ungaria și comandanții trupelor române l-au edificat mai amănunțit asupra stării de lucruri și a pozițiilor celor două părți aflate în conflict.

La 1 ianuarie 1919 generalul Berthelot trecea prin Aiud-Alba Iulia-Teiuș și Sebeș; în aceeași zi, la Sibiu, el se întâlnea cu membrii Consiliului Dirigent (Iuliu Maniu, Ștefan Cicio-Pop), cu generalii Traian Moșoiu și Ioan Boeriu, fiind aclamat pretutindeni cu o sinceră simpatie (o „primire princiară”, însemna în carnetul său)²².

Pe 2 ianuarie, după un scurt popas la Săliște, el revenea la Sibiu pentru noi discuții, de data asta și cu Alexandru Vaida-Voevod. Seara părăsea orașul plecând la Brașov, prin Mediaș și Sighișoara. În ziua următoare el se reîntorcea la București, pentru ca la 5 ianuarie 1919 să fie primit în audiență de însuși Regele Ferdinand I.

La 11 ianuarie 1919, generalul francez ținea să-i trimită o scrisoare președintelui Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, mulțumind pentru primirea care i-a fost rezervată „în timpul călătoriei mele în Banat, Crișana și Transilvania” și aducând un omagiu „vitalității neamului românesc care trăiește în limitele artificiale ale vechii Ungarii”.

Redau mai pe larg aprecierile făcute de Berthelot, în urma „turneului de pacificare” din Ardeal, cum el însuși l-a denumit: „În timpul celor 18 luni petrecute în România și în contact strâns cu armatele

²² General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondance 1916-1919, ed. Glenn E. Torrey, p. 203. Pe larg asupra evenimentelor, vezi la Constantin Moșincat, Generalul Henri Mathias Berthelot. Prima vizită în Ardeal după Marea Unire (1918-1919), Editura Tipo MC, Oradea, 2019 (Cuvânt înainte de Dumitru Preda).

sale, am putut să studiez și să înțeleg bine caracteristica sufletului românesc, căruia cu plăcere viu să-i dau o nouă mărturie. Șederea mea printre români de peste munți m-a convins că sufletul lor este același ca și acela al românilor de la București și Iași. Am fost, de asemenea, foarte mișcat de manifestările unanime de stimă și iubire pentru Franța, care au avut loc pretutindeni la trecerea mea, de sinceritatea și delicatețea exprimării lor.

De aceea, din adâncul inimii, vă rog, Domnule Președinte, să primiți și să transmiteți tuturor, bărbați și femei, fete și copii, săteni și orășeni. Și tuturor membrilor Comitetului Dirigent și ai comitetelor locale, expresiunea celei mai vii recunoștințe și a urărilor mele afectuoase pentru realizarea aspirațiilor voastre naționale... și îngăduiți-mi a striga împreună cu Dumneavoastră: **Trăiască România Mare!**"²³

Acesta a fost comandantul pe care cărările nescrise ale destinului în timpul Marelui Război l-au purtat pe meleagurile noastre, timp în care a știut să se apropie cu înțelegere de poporul român, din toate categoriile sociale, cu care a împărtășit atât momentele de grele încercări, dar și de glorie. Contribuția sa la înfăptuirea, apărarea și consolidarea Unirii Românilor, faptele sale pilduitoare și pledoaria consecventă în favoarea drepturilor noastre, îl înscriu astfel în Pantheonul eroilor „generației Marii Uniri”.

Țara Românească socotindu-l unul dintre vrednicii săi fii, mărturisindu-și dragostea și prețuirea pentru cel care știuse să trudească pentru apărarea și pentru mărirea ei, prin legea din 24 octombrie 1922, îi oferea cu drept irevocabil de stăpânire frumosul domeniu din comuna Fărcădinul de Jos, de lângă Hațeg, Hunedoara.

Trecut în rezervă, Berthelot, la fel ca alți membri ai Misiunii franceze, avea să revină în cea de-a doua patrie a sa, ca fiu adoptiv al pământului românesc. Ultima oară în mai 1930.

La 28 ianuarie 1931, Generalul francez avea să treacă în lumea veșniciei. Disparația sa, oarecum neașteptată, a fost sincer și profund resimțită de opinia publică din România. Regele Carol al II-lea, Guvernul, Parlamentul, Armata, Academia Română, numeroase instituții și organizații centrale și locale au adus cu acel prilej un emoționant omagiu în memoria celui care se dovedise un fidel prieten al națiunii cu care destinul îl unise.

Nobila figură a Generalului Henri Mathias Berthelot aparține, de atunci, istoriei noastre, în care a înscris, prin contribuția sa și a bravilor săi camarazi la făurirea idealului întregirii României, o pagină de neuitat.

Foto stg.: În fața Gării din Oradea, la Placa memorială închinată Generalului H.M. Berthelot, la Centenar: C. Moșincat, D. Preda, V. Ianc, D. Poinar, C. Hlihor – 10. Iulie 2019

Lansare volum - sala Prefecturii Bihor: D.Poinar, C. Moșincat, D. Preda

²³ „Unirea” (Blaj), Anul XXIX, nr. 13 din 22 ianuarie 1919, p. 1.